

ואם ההורים אינם מכבדים אותי – עלי לכבד אותם? מנחם אב!

בעשרת הדברות בפרשתנו, משה מדגיש: "כבד את אביך ואת אמך כאשר צווך ה' אלוקיך" ורש"י מפרש: "כאשר צווך – במרה". משה מדגיש כי יסוד כיבוד הורים ניתן כבר במרה, עוד לפני מתן תורה. למה לקשר את כיבוד ההורים בעשרת הדברות שניתנו בהר סיני, עם האמירה במרה שהיא לכאורה נמוכה יותר מסיני?

ב"ה | פרשת ואתחנן | תשפ"ד

המסירות ההורית לילדים, אבל אדם הראשון לא גדל לזוג הורים ולכן לא השריש בנו את חובת הכרת הטוב כלפי הדור הקודם...

כיבוד ההורים היא גם חובה ללא סוף וכרוכה במאמץ מצד הילדים. היא חלה ביום ובלילה, כשיש זמן ואין זמן, כשנוח לעשות זאת וכשלא נוח, היא מחייבת לסגור את הפה ולא להגיב בחוצפה, ועיקר האתגר הוא בשנות הבגרות לאורך ימים, כשההורים הופכים להיות זקוקים לילדיהם.

ספציפית, כיבוד ההורים מעורר שלושה אתגרים: ראשית, כבוד איכותי. להעניק להורים את הדרוש להם מתוך הרגשת שמחה וזכות, דבר שיכבד וירומם אותם ולא יעניק חלילה הרגשת תלות בילדיהם. בהערה² הובא סיפור מיוחד במינו, שמעורר לחשבון נפש על הדרך הראויה לכבד הורים. אכן הגמרא מניחה את עיקר הכיבוד

אנו נמצאים בחורש 'מנחם אב', בו מוטל עלינו לנחם את הקב"ה. השכינה נמצאת בצער עמוק על התרחקות הבנים מהאב, ולכן למען האב, עלינו לפעול לבניין ציון ותקומת המשפחה. כדי להתעורר באכפתיות לכבוד האב, נקדיש את השיעור לסוגיית כיבוד הורים, העומדת במרכז עשרת הדברות בפרשת השבוע. היא המפתח להתעוררות חובת הכיבוד גם כלפי אבינו שבשמים.

הורים הם האנשים שאנו חייבים להם הכול. את עצם קיומנו ואת כל מה שהשגנו. הם הקדישו שנים יקרות ומשאבים אינסופיים – על חשבון נוחותם האישית – כדי לגדל אותנו. אבל הנתינה של ההורים נתפסת כמובנת מאליה, הם נתנו הכול בצורה כה טבעית שפעמים רבות שוכחים כמה חייבים להם!

וארט יפה אומר: אדם הראשון גידל ילדים ולכן הטמיע בנו את

1 **בדיחה:** חיים מירושלים מתקשר לבנו בניו יורק: "מאיר, קשה לי לומר את זה, אבל אימא ואני נפרדים".

"מה, אתם נשואים שלוש שנה ומה פתאום להיפרד?" – "זה כואב ולא לטלפון. עוד נדבר".

"אבא, בבקשה אל תיחפזו, עוד חודש החגים, אנחנו נבוא לירושלים לכל החודש ונהיה קרובים אליכם ואולי נוכל להחזיר את האהבה". – "בסדר", אומר האבא וקורא לתוך הבית: "חנה, זה בסדר, הילדים יבואו לחגים..."

2 לקראת ליל הסדר הראשון של הקורונה, ישבה אישה אלמנה בניו יורק והבינה שבפעם הראשונה בחייה תשב לבד. היא מבורכת בילדים ונכדים רבים ב"ה, אבל הם אינם מורשים להיכנס לביתה. איש לא יערוך עבורה קידוש ולא יגיש למה מרור עטוף במצה.

בערב החג פנה אליה השכן והציע לפתוח את הדלתות כיניהם ולגרור את השולחנות קרוב לדלתות. הוא ישב עם ילדיו וכך תוכל לשמוע אותם קוראים בשמחה את ההגדה. זה היה רעיון נהדר והיא נהנתה מאוד. בחול המועד התקשר הבן מירושלים והתעניין בדאגה איך היה הסדר שלה? "וואו, זה היה מושלם, מאז הפטירה של אבא לא נהניתי כל כך. כנראה שהשכן גדל על אותם מנגינות שאבא שלכם היה מנגן, הוא אפילו ציטט את אותם פירושים שאבא אהב לצטט, וזה היה העתק מושלם".

הבן אמר: "אימא זכית. השכן שלך התקשר אלי לפני החג וביקש לדעת איך אבא שלנו עשה את הסדר. מה היה שר, מה היה מספר ואיזה רעיונות היה מצטט. הוא למד הכול בעל פה ועשה את המיטב לכבודך..."

(לא על עצם הנתינה, אלא) על הצורה והדרך בה מעניקים להם:

1. **קידושין לא ורש"י:** תני אבימי בריה דרבי אבהו, יש מאכיל לאביו פסיוני (עוף שמן) וטורדו מן העולם (שנענש עליו, שמראה צרות עין על סעודתו), ויש מטחינו בריחים (מלאכה קשה) ומביאו לחיי העולם הבא (שמכבדו בדברו דברים טובים וניחומים ומטיל עליו המלאכה בלשון רכה, שהיא צורך השעה ואינן יכולין להתפרנס בלעדי יגיעה זו. ובגמרת ירושלמי גרס מעשה בשניהם: מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני, פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה? אמר לו סבא מה אכפת לך, לעוס ואכול. ושוב מעשה באחר שהיה טוחן בריחים והיה לו אב זקן ושלח המלך להביא אביו לעבודת המלך. אמר לו בנו, אבא, טחון במקור מי ואני אלך תחתך לעבודת המלך שאין לה קצבה).

האתגר השני מתעורר במשפחות בעלי תשובה, כאשר הבן מבצע מהפך בחייו וההורים אינם מכבדים זאת. הם בזים למה שהילד מקדש, אוכלים טרפות, מחללים שבת בפרהסיה ומזלזלים ביום כיפור. הילד כואב את צורת חייהם, והשאלה היא מה חובת הכיבוד כלפי אדם שמוגדר הלכתית כרשע?

הראשון לציון הרב יצחק יוסף, קובץ עין יצחק 117: האם יש מצווה לכבד הורים רשעים, שמחללים שבת בפרהסיה, עוברים כל עבירה ואינם מביעים הערכה לדרך בה בחר הילד?

האתגר השלישי הוא המורכב מכולם. כאן מדובר באבא שמרד בעצם חובתו כהורה ופגע בילדים. והשאלה היא ישנה חובת כיבוד הורים לאדם שאינו ראוי לתואר הורה?

הרב יצחק זילברשטיין, קונטרס בעניין פגיעה בהורים לצורך הצלה: סטודנטית פנתה לטיפול פסיכולוגי בשל דיכאון וחרדה בחברת אנשים. היא גילתה למטפל כי אביה פגע בה באכזריות והיא פיתחה גישה האשמה עצמית, שהיא עוררה את יצרו, וכדי לתקן את חטאה נעשתה אנורקטית. מגמת הטיפול הפסיכולוגי היא להוציא אותה מעמדת שותפה לדבר עבירה ולהבהיר שהיא קרבן, לעורר אותה לעמוד על שלה ולהיות מודעת לכעס, לזעם ולשנאה שהצטברו בה כלפי אביה.

השאלות הן: א. האם מותר להציף במודעות המטופל את אשמת האב ולגרום לו שנאה כלפיו, שלא ירצה לכבדו ויזלזל בו ויקללו? ב. האם המטופל חייב בכבוד אביו לאחר שלמד על עוולותיו?

עלינו לחפור אל היסודות ולהבין מה עומד בבסיס חובתנו להורינו. נעשה זאת באמצעות עיון בארבע מילים תמוהות בפרשת השבוע. בעשרת הדברות בפרשתנו, אלו שנכתבו על גבי הלוחות השניות, משה מדגיש: "כבד את אביך ואת אמך **כאשר צווך ה' אלוך**" ורש"י מפרש: "כאשר צווך - במרה". משה מדגיש כי יסוד כיבוד הורים ניתן כבר במרה, עוד לפני מתן תורה.

כל אחד תמה מה הנקודה? למה לקשר את כיבוד ההורים בעשרת הדברות שניתנו בהר סיני, עם האמירה במרה שהיא לכאורה נמוכה יותר מסיני? מובא בכתב סופר רעיון אדיר: משה רומז כי מעבר לחובה הבסיסית של הכרת הטוב, כיבוד ההורים היהודי גדול יותר בתקופת החניה במרה, קיבלנו הכול מהקב"ה והוא סיפק כל מה שההורים אמורים לספק. לכן חובת הכיבוד או חצתה מעבר להחזר חוב טבעי ונשאה ממד נשגב ומיסטי, בהיותם **שותפים של הבורא במלאכת היצירה**. כיבדנו אותם כדי לכבד את הקב"ה. לכן חובת הכיבוד היהודית נושאת חיובים גדולים ולא צפויים.

ב. נפתח עם הקדמה כללית לדברות שניות: ספר דברים הוא "משנה תורה". בחמש השבועות האחרונים לחיי, משה מחזק דגשים הדורשים חיזוק במצוות - והדעה שלו היא דעת השכינה. משה מתרומם למדרגה כזו, שמה שבווער בו - מייצג את הדעה האלוקית ודברי משה נחשבים כדברי ה'.

במרכז פרשתנו, "ואתחנן", משה חוזר על עשרת הדברות, והדברות השניות הללו נכתבו על גבי הלוחות השניות שכתב משה בעצמו והונחו בארון הברית לדורות. בעוד הלוחות הראשונות שעליהן נכתבו הדברות הראשונות מסיני - נשברו.

כאן מתרחש דבר מדהים. משה עורך שינויים רבים בנוסח עשרת הדברות - הטקסט הקנוני שירד מהשמיים וכולנו שמענו את הגבורה מדברת באוזנינו - וחלק מהשינויים נוגעים **להלכה** ממש.

2. **פרשת יתרו: זכור את יום השבת לקדשו ... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ... וינח ביום השביעי:** עי: כבד את אביך ואת אמך **למען יארכון ימך:** לא תחמוד בית רעך.

פרשתנו: שמור את יום השבת... וזכרת **כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלוך משם** ביד חזקה ובזרע נטויה, **על כן צוץ ה' אלוך לעשות את יום השבת:** כבד את אביך... למען יארכון ימך **ולמען ייטב לך:** ולא תחמוד בית רעך **ולא תתאוה** בית רעך.

אבן עזרא שמות כה,א: קראנו זו הפרשה ד'וישמע יתרו' ראשונה ופרשת 'ואתחנן' שניה וראינו **שינוי בכל מקום**. בראשונה כתוב 'זכור' ובשנייה כתוב 'שמור'... בראשונה כתוב טעם שבת, 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת

3 **בדיחה:** אימא מספרת לחברתה שבנה הולך שלוש פעמים בשבוע לטיפול פסיכולוגי. השנייה לא מבינה מה הגאווה? "את לא מבינה? הוא יושב שעה אצל הפסיכולוג, משלם 700 שקל ומדבר עלי...".

בדברות שניות נאמר "זכר ליציאת מצרים", שהוא מעשה האהבה הייחודי לישראל. כך בדברות שניות מוסיף משה "למען יטב לך", שהוא הבטחת העולם הבא השמור רק לישראל⁶. כן בדברות שניות נאמרה דרישה עודפת וייחודית של "לא תתאוה", דרישת שליטה עצמית אדירה השייכת רק אצל ישראל.

כלי יקר שמות כח: יצאו מפרשי התורה ללקוט טעמים מפורזים ולא מצאו דרך אחת אשר תספיק לכל הספיקות הנזכרים, הלא קרוב לשמוע הצעה אחת קצרה לקוחה מדר"ברי חז"ל "שחזר הקב"ה על כל האומות לקבל התורה ולא רצו לקבלה: עשו בעבור לא תרצח, ישמעאל בעבור לא תגנוב ועמון ומואב בעבור לא תנאף ... ועל כן נמצאו כל השינויים הללו בין דברות ראשונות לאחרונות, כי הדברות הראשונות נאמרו בלשון אשר השמיע ה' לכל האומות ... ואילו היו האומות רוצים היו מקבלים גם המה עליהם ועל זרעם כל הדברים אשר צווה ה' לישראל.

לאחר ההקדמה הבסיסית - שדברות שניות נאמרו רק לישראל ונושאות דרישות עודפות וגדולות מעבר למה שמתקבל בשכל אנושי - ניגש לנושא עיוננו.

ג. בדיבר הרביעי והחמישי, משה מוסיף ארבע מילים תמוהות:

3. **דברים ה,יב:** שמור את יום השבת לקדשו, **כאשר צוך ה' אלוקיך - רש"י:** קודם מתן תורה במרה. **ה,טז:** כבד את אביך ואת אמך, **כאשר צוך ה' אלוקיך - רש"י:** אף על כיבוד אב ואם נצטוו מברה, שנאמר 'שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו'.

עשרה ימים אחרי יציאת מצרים, **עוד לפני מתן תורה בהר סיני**, חנו בני ישראל במקום שנקרא "מרתה", כי מצאו שם מים מרים לשתות. ה' ציווה כמה מצוות ראשונות כשבת וכיבוד הורים. כאן בא משה בדברות שניות ומדגיש כי חובת שבת וכיבוד הורים היא כפי שצונו עוד במרה, לפני מתן תורה.

וכל אחד שואל, מה כל כך חשוב להבהיר שיסוד המצוות במרה? הרי משה מצטט את עשרת הדברות שנאמרו בקול הגבורה בהר סיני ומה לו להיתפס למעמד נמוך יותר כמרה?

האריך, אך הפסוקים אינם כתובים בשנית אלא טעם אחר: 'זוכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' א מִמֶּסֶר. בראשונה שכר מצוות כיבוד אב ואם - 'למען יארכיך ימך' ואילו בשני הוסיף 'למען ייטב לך' ... בראשונה כתוב 'לא תחמוד' ואילו בשנית נאמר עוד 'לא תתאוה'.

תמיהת האבן עזרא עצומה: לא מדובר רק בהתנסחות ובחירת מילים, אלא במונחים הלכתיים שונים לחלוטין. "זכור" בדברות ראשונות, פירושו לזכור את השבת במצוות "קידוש", אבל "שמור" הוא שבתה מכל מלאכה, מה שמרים את השבת ליום אחר לחלוטין מכל ימי השבוע. 'לא תחמוד' בדברות ראשונות הוא איסור לעשות מעשה כדי להוציא מהזולת חפץ שחמדת בו. לפתות את הזולת למכור את ביתו וחפציו או חס ושלום להיפרד מאשתו בגט כדי שתוכל לשאתה. אבל "לא תתאוה" הוא מהפכה רבתית: אסור אפילו **להתאוות בלב** לחפץ השייך לחברו. וברור שמדובר ברמה עילאית של שליטה עצמית. כך כותב הרמב"ם בספר המצוות לא תעשה רסו: "הלאו הראשון 'לא תחמוד' מזהיר שלא **לקנות** מה שיש לזולתנו והלאו השני מזהיר אפילו **להתאוות בלבנו** לבד".

כך הפער הרעיוני בין הדברות: "למען יארכיך ימך" בדברות ראשונות, מדבר על אריכות ימים כפשוטה בעולם הזה, בעוד שהתוספת בדברות שניות "למען ייטב לך", מדברת על אריכות ימים בעולם הבא, כדרשת רבי יעקב: "שכר מצוות בהאי עולמא ליכא, אלא בעולם שכולו טוב ובעולם שכולו ארוך"⁴. ובכן, מה גורם למשה לערוך שינויים דריקליים, ועוד בטקסט החשוב ששמענו מפי הגבורה בעצמה?

הכלי יקר מלקט עשרה שינויים בולטים בין הדברות ומציג יסוד גאוני המיישב הכול: הדברות הראשונות הן דברות אוניברסליות. הן נאמרו לנו אבל כווננו גם לאוזני כלל האומות. הרי ימים קודם הציע הקב"ה את התורה לכלל האומות ואף שהן סירבו, עדיין נתן הקב"ה לישראל דברות אוניברסליות כאלו, שהאומות יושפעו מהן וילמדו משהו לעצמן. ראו תוספת ביאור בהערה⁵.

דברות שניות, לעומתן, נאמרו לישראל עצמם, לאחר ארבעים שנות צמיחה והתבגרות. אלו דברות למטיבי לכת שמציגות דרשות עודפות כראוי לעם קרוב. זה שורש כל השינויים: בדברות ראשונות נאמר רק "זכור", שהיא מצוות קידוש שיכולה להתקבל גם בשכל הגוי. אבל בדברות שניות נאמר "שמור", שהוא איסור מלאכה שיכול להתקבל רק בהנהגת ישראל. בדברות ראשונות נאמר "זכר למעשה בראשית", שהוא עניין כללי השייך לכלל האומות. בעוד

4 בנוגע לעצם הבטחת אריכות ימים בשכר כיבוד הורים, נאמרו כמה הסברים: א. כאשר ילד מכבד הוריו ומאריך ימיהם, בניו מביטים בו וישיבו לו באותה הדרך ויאריכו ימיו. ב. כיבוד הורים דורש מהבן זמן ולכן הקב"ה מבטיח להאריך את ימי הבן ולהשיב לו את הזמן. ג. בדרך צחות שמעתי פעם מהרב מרדכי אליהו: כאשר מכבדים הורים, קמים מוקדם כמו ההורים והיום נהיה ארוך... מעשה באבא יקה וכן שנעשה חסיד. הבן קם מאוחר יחסית לאביו ומאריך בהכנות לתפילה ובתפילה עצמה ומתחיל את היום מאוחר. פעם בא לכבד אביו וקם עמו מוקדם ויצא בשש וחצי מבית הכנסת. הוא מביט בשמים ואומר: "כשמכבדים את אבא - היום נהיה ארוך..."

5 הדבר מובן יותר, לאור ביאור הרבי בעצם זה שחיזור הקב"ה על כל אומה ולשון להציע התורה. הדברים תמוהים: וכי הקב"ה שקל לבחור בהם במקומנו?! אלא (התועדויות תשמב א/223, תשמא א/92): הקב"ה פנה אליהם כדי לרכך ההתנגדות לתורה וליצור הערכה כלפי ספר הספרים. ראשית, הם הרי צריכים לקחת מהתורה את שבע המצוות שלהם. ב. מובא בקדושת לוי יותר מזה, כי ידע הקב"ה שישראל יגלו בין האומות ורצה שתהיה לגוי שייכות בסיסית אל התורה ולא יניא ישראל מקיומה.

6 פרפרת נאה (טללי אורות דברים קח): בדברות הראשונות נאמר "למען יארכיך ימך" בוא"ו, ואילו בדברות השניות נאמר "יארכיך ימך" ביו"ד. ידוע שאות יו"ד היא נקודה, כנגד העולמות העליונים ואילו האות ווא"ו היא המשכה כנגד העולם הזה התחתון, ולכן "יארכיך" בדברות הראשונות הוא לאומות העולם בעולם הזה ואילו "יארכיך" בדברות אחרונות הוא לישראל בעולם הבא.

שהחובה היהודית היא מעבר להכרת הטוב. זו הבעת כבוד כלפי השותפות עם **יוצר החיים**. ההורים מייצגים מימד נשגב של פלא הפלאות.

כתב סופר ואתחנן: מדוע נאמר 'כבד את אביך כאשר ציווך ה' וברש"י: 'שציווך במרה? מדוע בשאר דברים אינו כתוב איפה נצטווה? אלא הרכה טועים דהטעם שצריך לכבד הורים משום הכרת הטוב, אבל אם לא גדלו אינו מכבדם. כדי להוציא טעות זה נאמר 'כאשר ציווך במרה', ואז לא היו סמוכים על שולחן אביהם, כי המן ירד מהשמים ולא היו צריכים למלבושים, אלא רק **כמצווה בלי סיבה**.

הרבי מחדד יותר את ההבדל בין לפני מתן תורה לאחר מתן תורה:

ליקוטי שיחות ה'160 ובהערות שם: חיוב כיבוד אב נמצא כבר אצל בני נח, משום שהוא דבר שנוגע ביישובו של עולם, כמובא בירושלמי מסכת פאה שיסוד חיוב כיבוד הורים הוא **פריעת חוב** של הילד כלפי הוריו. ולכן לשונות רש"י לגבי כיבוד הורים לפני מתן תורה הוא 'כיבוד אב' ולא **מצוות** כיבוד אב, שכן הכיבוד הוא רק פרט בחיוב עשיית 'דינים' לתיקונו של עולם. אולם ב"מרה" קיבלו ישראל את מצוות כיבוד אב **כחיוב ישיר בפני עצמו** (בין יהודי לקב"ה).

נשגבות ההורים היא בשני כיוונים: ראשית, מצדם: הם בחרו באופן חופשי להיות שותפים במלאכת יצירת החיים. ניזכר בפעם הראשונה שהאחות הציגה את העולל שבקע מהבטן: הרגשנו עדים למשהו לא טבעי. לפלא. שכן מהותם של החיים היא הזמניות. לכל מוצר יש חיי מדף ותום תוקף ומהרגע שהוא נוצר, מתחילים לספור לאחור. אולם לידה היא צעד נגד דרך הטבע, שמאפשר לשכפל את עצמנו. ליצור המשכיות עד סוף כל הדורות ולהיות דומים לאלוהים. כך שבראש ובראשונה מגיע להורים מחיאות כפיים שהם בחרו להיות חלק מהפלא הזה ולהיעשות כלים למה שלמעלה מהטבע.

אבל זה גם מצד השמים: ההורים זכו שהקב"ה יבחר בהם להיות השותפים שלו. תשאלו בני זוג שמתקשים בהבאת ילד (לא עלינו) כמה מדובר בבחירה פלאית. כל לידה היא חסד אלוהי בו נפתחים השמים והקב"ה מעניק את המפתח להיות השותפים שלו בכריאת עולם. לכן ההורים הם הדבר הכי קרוב לשכינה עלי אדמות, הם המייצגים של הבורא בעולם נמוך ומוגבל.

לגבי שבת מיישבים בפשטות (אבן עזרא, רמבן ועוד), שמשו רומז אל יסוד המצווה הידוע מאז ומקדם. רצונו להרגיש שהחידוש שהביא כאן ביסוד המצווה – זכר ליציאת מצרים, הוא בנוסף ליסוד הידוע מאז פרשת בראשית, כזכר למעשה בראשית. אדרבה, הזכר ליציאת מצרים נועד לחזק את אמונת מעשה בראשית, כיון שיציאת מצרים הם ניסים שראינו בעינינו ומוכיחים את שליטת ה'.

אבל בנוגע לכיבוד הורים, תמוה מאור, שמשו נזקק לראיות ממרה ולא סומך על קול הגבורה בסיני?

התמיהה גדולה יותר ועולה כבר שם, בפרשת בשלח: מדוע הזדרז ה' לצוות על כיבוד הורים במרה? הרי כיבוד הורים אינו המצאה יהודית שאיש לא ידע ממנה? מדובר על חובה אנושית בסיסית שכל בני האדם נהגו בה משחר ההיסטוריה?

ספר בראשית מציין כמה דוגמאות לאינם מבני עמנו שכיבדו הורים בהידור. שם ופתת כיסו את גופו של נח בכבוד, בעוד שבנו השלישי שלא עשה זאת, קולל בחריפות. עשו בולט בכיבוד הורים שלו. גם בהמשך ההיסטוריה אחרי מתן תורה, מקורות ההשראה לכיבוד הורים הם מאינם יהודים, כמו הסיפור בגמרא קידושין על גוי בשם דמא בן נתינה, שסירב להעיר את אביו משנתו עבור עסק מצוין של מכירת אבן נדירה, ובתמורה נולדה פרה אדומה בחצרו?

ה"כתב סופר", הגאון רבי אברהם שמואל סופר, בנו של החתם סופר וממשיך דרכו כרבה וראש הישיבה של פרשבורג, כתב הסבר נפלא. היסוד שלו תואם יסוד גדול, שהרכי מפתח בכמה מקומות בליקוטי שיחות (ראו חלק ה'160 ובהערות שם, חלק לו/90 ואילך): הקב"ה מציב במרה יסוד חדש ונעלה לכיבוד הורים, שמרים אותה לחובה גבוהה הרבה מזו האנושית.

החובה הבסיסית לכבד הורים היא מטעם אנושי של הכרת הטוב: להחזיר את מה שקיבלת. זה פירעון חוב לאדם שנתן הכול עבורך. הם נתנו לך כשהיית זקוק להם ועכשיו מתבקש להחזיר להם כשהם זקוקים לך. אנו חייבים לפרוע חוב לכל אדם שנתן לנו, משתדלים לומר "תודה" למתדלק בתחנת דלק ולמלצר במסעדה, אבל האם יש עוד אדם שאנו חייבים לו את מה שחייבים להורה? בהערה⁸ הובאה אנקדוטה נהדרת.

לכן יסוד כיבוד הורים אינו מתחיל מהעם היהודי, כאמור. אולם היסוד הזה לא חייב כיבוד בהיותם במרה. זאת הייתה תקופה ייחודית שהילדים לא קיבלו כלום מהוריהם. ההורים והילדים גם יחד היו תלויים בחסדי שמים להשיג חירות, ביטחון, לחם ומים. הקב"ה הוציאם ממצרים, כיסה בענני הכבוד שהעניקו בטחון, הוריד לחם מהשמיים והזרים מים מהבאר הפלאית.

ובכל זאת מצווה הקב"ה דווקא שם בכיבוד הורים, כדי לחדד

7 ומה שמרגיש שכוונתו **למרה**, אולי הוא משום שמרה הייתה **מיד אחרי יציאת מצרים**, ולכן רמז בה גם מצוות השבת כזכר ליציאת מצרים.

8 אבא ובן ישבו על ספסל בפארק, הבן קרא עיתון והאבא המבוגר שכבר היה פחות מפקוס, ישב שקוע בעצמו. פתאום נחתה ציפור. אבא שאל: "מה זה?" הבן הוציא את הראש מהעיתון וענה: "דרור". אחרי דקה התעורר האבא שוב: "מה זה?" הבן הרים את הראש מהעיתון וענה: "ציפור דרור". כשהאבא שאל בפעם השלישית, איבר הבן סבלנות וצעק: "אבא, למה אתה עושה לי את זה? אמרתי שלוש פעמים שזה דרור, לא מבין?".

האבא נאנח ונכנס הביתה. הוא חזר עם "היומן הראשון שלי", היומן המתוק שכתבו ההורים כשגידלו את ילדם. הוא פתח באחד העמודים וקרא באוזני בנו: "היום מלאו לבן שלי שלוש שנים ויצאתי אותו לפארק. על ידנו נחתה ציפור דרור והילד שאל מה זה? עניתי דרור. הילד שאל שוב מה זה? עניתי: דרור. 21 פעמים הוא שאל מה זה? ומה זה דרור? ומהי עושה? ואני הסברתי שזו ציפור שיר, והיא ידידותית, והייתי כל כך מאושר מההתעניינות שלו וחיבתו אותו בכל פעם ששאל יותר חזק..."

את רוחה ומדי יום ביומו, ללא פספוס של יום אחד, היה נכנס אחרי הצהריים לביתה לשתות עמה כוס תה.

במטרה להעשיר יותר את חייה, הרבי דאג שיהיו אנשים נוספים שייכנסו לבקר אותה. סיפר דודי זקני, הרב צבי הירש חיטריק: כנער צעיר הוא נכנס לבקר את הרבנית חנה. הרבי ישב על יד השולחן ושוחח עם אמו. הירש'ל המתין בחוץ עד שהרבי ייצא, ואז הבחין בדבר משונה: הרבי קם לצאת וכדרך נגע בתמונות על הקיר ליישר אותן וסידר את הכיסאות סביב השולחן. זה היה מראה מוזר, משום שהבית היה מסודר, כראוי לביתה של אישה מבוגרת ללא ילדים קטנים.

הרבנית הבחינה בתמיהה שלו ואמרה: "אני רואה שאתה מתפלא על בני. אגלה לך סוד: מאז שבני חגג בר מצוה, הוא אינו מפנה אלי את הגב. אבל הוא אינו רוצה שאבחין בכך ואנזוף בו, ולכן כשהוא מתרחק ממני, הוא עושה כל מיני פעולות כדי למצוא סיבות להישאר עם הפנים אליי..."

כעת נשוב אל שני העיונים ההלכתיים בהם פתחנו את השיעור. כמובן, ההבנה שמצוות כיבוד הורים נשענת על שני יסודות מקבילים - אנושי ועל אנושי - משליכה ישירות למעשה.

שאלה ראשונה: האם יש חובת כבוד כלפי אב רשע שמזלזל במצוות? הדבר נפסק כבר ברמב"ם ושולחן ערוך.

רמב"ם ממרים ו,יא: "אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו".

שו"ע רמ"ח: "אפילו היה רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו".

כיבוד הורים אינו תלוי בהנהגתו הרוחנית של האב. חובת הכיבוד היא קודם כל חובה אנושית בין הילד להוריו. היא הכרת טובה ופירעון חוב שהילד צבר כלפיהם, אבל רשעות האב היא בעיה בינו לקב"ה ואין לה שייכות אל הילד. הדבר דומה לכך שאדם אינו נפטר מהחזר חוב לאדם רשע ובעל עבירות. בהערה⁹ הובאה ראייה נפלאה לכך.

שאלה שנייה, חובת כיבוד אב שלא קיים חובתו כהורה. **ביסוד הדברים:** אילו מצות כיבוד או"א הייתה מבוססת רק על הכרת הטוב, ייתכנו מצבים שאין הכרת הטוב. אבל כיון שמצוות הכיבוד היא גם בגלל עצם הזכות להיות שותף ביצירה ולהביא הילד לעולם - חובה זו קיימת תמיד.

אולם חשוב לציין שתי הבהרות: א. כיבוד הורים היא להעצים את ההורים ולא לסבול מהם. אין מצווה לעבור סבל בגלל הקשר עם

הגמרא (סנהדרין ק"ג) אומרת ששלושה מפתחות משאיר הקב"ה בידי ואינו נותן לבני אדם: גשמים, ילדים ותחיית המתים. הטור (קיד) מוצא זאת במילה "מפתח": ראשי תיבות "מט, פרנסה (גשמים), תחיית המתים, חיה (יולדת)". האדם אינו מסוגל להחליט מתי ירד גשם, הוא אינו יכול ללדת ילדים בלא ברכה מה' ואינו יכול להחיות מתים.

מי שהרגיש זאת במיוחד היה אליהו הנביא: פעם פגש את המלך אחאב והמלך הרשע פער פיו נגד שליטת ה' בבריאה. נאמר 'ועבדתם אלוהים אחרים ... ועצר את השמים' ואילו אני עובד עבודה זרה ועוד סחפתי כל ישראל לעבוד עבודה זרה, שביחד עם איזבל בנה מקדש מפואר לעבודה זרה וציווה לכתוב על דלתות הבתים בממלכתו: "אחאב כופר בה" ועדיין הגשם יורד כסדרו? אליהו הקפיד וביקש מהקב"ה לקבל את מפתח הגשמים והכריז כי השמיים ייסגרו ולא תרד טיפת גשם.

חלפו שלוש שנות בצורת נוראות, עד שגם לאליהו לא נותר מה לאכול. הוא התארח בבית אישה צרפית שכלכלה אותו בהרחבה, ואולם זמן קצר אחרי שהגיע לביתה, קרה אסון ובנה מת בפתאומיות. האישה התחננה בפני הנביא שיגמול עמה טובה ויחיה את הילד. מספרת הגמרא שאליהו ביקש מה' את המפתח השני של תחיית המתים. אולם ה' אמר שאינו יכול להפקיד בידי אדם שני מפתחות ולכן עליו להחזיר את מפתח הגשמים ותמורתו יקבל את מפתח תחיית המתים. ואז קרו שני אירועים מדהימים: הילד קם לתחיה ובמקביל החלו לרדת גשמים עזים.

הנה ביטויים מופלאים בגמרא על השוואת כבוד ההורים לכבוד שמים:

קידושין ל,ב: נאמר 'כבד את אביך ואת אמך' ונאמר 'כבד את ה' מהונך' - **השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המ-קום.** נאמר 'איש אמו ואביו תיראו' ונאמר 'את ה' אלוהיך תירא' - **השווה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום.**

שם לא,ב: רב יוסף שהיה שומע קול צעדי אמו אמר: אקום מפני השכינה. אמר ר' יוחנן [שהיה יתום מאביו ואמו]: אשרי מי שלא ראה את אביו ואמו, שקשה מאד לכבדם כראוי.

אנקדוטה מפעיימה: בשבת הבא נציין שמונים שנה להסתלקותו של הגאון רבי לוי יצחק שניאורסון, אביו של הרבי מליובאוויטש. רעייתו, הרבנית חנה שניאורסון, אמו של הרבי, סבלה עמו ביחד שנים ארוכות בשנות גלותו בעיירת הגירוש הקומוניסטית, ורק אחרי הסתלקותו הקשה, זכתה בשנת תש"ז (1947) לצאת מרוסיה ולראות בממלכת בנה בניו יורק. הרבי עשה כל שביכולתו לרומם

9 הב"ח מביא ראייה מהמילים האחרונות בפרשת נח: "ויהיו חיי תרח חמש שנים ומאתיים שנה וימת תרח בחרן". רש"י מתפלא: הרי תרח לא מת וחי עוד שבעים שנה? קודם נאמר שאברהם נולד בשנת שבעים לחיי תרח והפרשה הבאה מתחילה שאברהם עזב את חרן בגיל 75, נמצא שתרח היה אז בן 145 והרי פסוק זה עצמו אומר שהוא חי 205 שנים ונמצא ששליש מהחיים לפניו? רש"י מבאר כי התורה רוצה לטשטש העובדה שאברהם עזב אביו זקן ועלה לארץ ישראל וביטל כבוד אביו. לכן כותבת שתרח מת וכך כביכול משכיחה את הבעיה. אבל ההסבר האמתי הוא, שאברהם קיבל ציווי חשוב מה' והדבר היה קודם לחובתו לאביו.

אולם אם הבן פטור מכיבוד אב רשע, מה בכלל הבעיה? כולם מבינים שתרח היה עובד אלילים ואברהם פטור מכיבודו. מכאן מוכח שרשעות האב אינה פוטרת מכיבודו, ולכן צריכה התורה לטשטש את המקרה הייחודי בו חרגו מכיבוד האב, בגלל חשיבות המשימה של אברהם.

ההורים. הגמרא אומרת שמצוות כיבוד הורים היא "משל אב", היא מכספי האב, אבל הבן אינו חייב להוציא מכספו הפרטי עבור כיבוד הוריו. ואם אינו חייב להוציא כסף עבורם, קל וחומר שאינו חייב להרוס את בריאותו הנפשית בגללם.

לכן במקרה שמערכת היחסים בין ההורה לילד עלתה על שרטון, הוא אינו חייב להיות צמוד אליהם ולחיות בקרבתם. הוא יכול לעבור לגור רחוק מהם. כמובן, **אסור לו לבזותם וללעוג להם, אבל אינו חייב להיות צמוד אליהם.** כך מדייקים הפוסקים מסיפור המובא בירושלמי קידושין: דמא בן נתינה עמד בראש המועצה באשקלון ופתאום אמו הזקנה שהייתה מטורפת בדעתה פרצה לחדר הסנאט עם נעל בידה והחלה להכות אותו. הוא סבל בדממה ולא ביזה אותה. אמנם לא כתוב שדמא המשיך אתה הביתה לשתות כוס תה. הוא רק סבל בדממה. שכן הוא אינו חייב להיות צמוד אליה, אבל תמיד חייב שלא לבזות אותה. לכן חובתו של הבן לפחות בעיני ילדיו ובעיני אחרים היא להקפיד על כבוד הוריו.

ב. בנוגע לשאלה שהובאה בתחילת הדברים, אודות הטיפול הפסיכולוגי שצריכה לעבור הנערה שיציף את הכעס כלפי הוריה, כותב שם הרב זילברשטיין: בריאותו של הילד קודמת לחובת כבודו לאביו, ובפרט שהאב עצמו יצר את הבעיה. מה גם שבוודאי רצונו העמוק של האב הוא שהבת תעמוד על רגליה ותשתקם. לכן עליה לעבור את הטיפול. אבל כאמור, אחרי שעומדת על רגליה וחשה שהיא מסוגלת להכיר בקיומו של אביה, עליה להשתדל לפחות לא לבזותו ובמידת האפשר, לכבדו.

הנה סיפור מיוחד במינו, ששמעתי בעבר מהרב נחמיה וילהלם, שליח הרבי בבנגוק: ישבנו בליל שבת עם אורחים מהארץ וכל אחד סיפר משהו. יוסי סיפר שאבא שלו היה אדם קשה שהסתכסך עם כולם: אתו, עם אחותו הגדולה, עם אנשים בבית הכנסת ובעבודה.

יום אחד התגלתה אצל האב מחלה חשוכת מרפא והרופאים ציינו שנותרו לו כמה חודשים לחיות. "החלטתי" אמר יוסי, "שאני חייב להשלים עם אבא וגם לדאוג שכל מי שהסתכסך עמו ישלים אתו. עזבתי הכול ובמשך שבועות ארוכים לא הפסקתי להיפגש, להתקשר ולהביא אנשים למרכז הרפואי כדי להשלים ביניהם. כך, כל אותם אנשים ששנאו את אבא החלו להתפלל לרפואתו.

"זמן קצר לפני שאבא נפטר, הוא קרא לי, הודה בדמעות על מאמציי וביקש לברך אותי. 'תברך את בתך הגדולה, אחותי, שיהיו לה ילדים'", השבתי. "אבא נפטר לפני שנה, ובדיקת לפני חודש נולד לאחותי בת ה-45 ילד בריא ושלם!".

לחביבותא דמילתא, נציין סדרת תמיהות שמיושבות, לאור שני היסודות הנ"ל בחובת כיבוד הורים: א. מצוות כיבוד הורים ייחודית בכך, שאין מברכים עליה ברכת המצוות. לפני שמגשים כוס מים לאמא, לא מקדימים לברך 'אשר קדשנו במצותיו על כיבוד הורים'. מדוע? ובחיוך: אם יברכו על כיבוד הורים, חסיד ילך לטבול קודם במקווה ובינתיים עלולה האימא לגווע מהרעב...].

השפת אמת כותב הסבר מקורי (הובא בסוף הספר כלי חמדה, קונטרס אחרון): כיבוד הורים הוא קודם כל צעד אנושי של הכרת הטוב, וחכמינו רצו שהדבר יבוא מעומק הלב כביטוי שאי אפשר אחרת. זה לא שהקב"ה ציווה אותנו לכבד את אמא, אבל ולפי הציווי, חס ושלום היינו פוגעים בה. אלא הדבר בא מעומק

אישיותנו, שכלנו ולבנו ומשקף הזדהות גמורה בטעם ודעת.

ב. לאחר שקרה הסיפור עם דינה ושמעון ולוי רימו את אנשי שכם, יעקב כעס שלא שאלו אותו קודם וטען "עכרתם אותי להבאישני בין יושבי הארץ". אולם שמעון ולוי ענו: "הכזונה יעשה את אחותנו?". **ויעקב שתק.** כאילו היה בכך מענה להעדר כיבוד האב שלהם. איפה המענה? מבאר הרבי בליקוטי שיחות ה שם: יסוד כיבוד אב לפני מתן תורה היה רק מצד "תיקון עולם". ושמעון ולוי ענו שמנגד עומד היבט הרבה יותר חמור של תיקון העולם: "הכזונה יעשה את אחותנו?". לשלם לרשע כרשעתו ולמנוע הישנות רשע כזה. יעקב קיבל את טענתם שתיקון העולם שלהם קדם לחובת כיבוד אב.

ג. הרמב"ם בהלכות תשובה (ח,א) עוסק בסוגיית שכר מצוות וצויד עם הגישה הידועה, לפיה שכר מצוות בעולם הבא. (הקב"ה משלם 'שוטף פלוס מאה עשרים...'). הרמב"ם מוכיח את יסודו מהכתוב בשילוח הקן "למען יטב לך והארכת ימים" וכפל הלשון מוכיח שהכוונה היא לכולם שכולו טוב וארוך.

כאן עולה השאלה, מדוע מוכיח הרמב"ם את יסודו מהפסוק בשילוח הקן - "למען יטב לך והארכת ימים" ולא מהפסוק שנאמר כבר בפרשתנו - בפרשת עשרת הדברות - לגבי כיבוד הורים, "למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך" וכפל הלשון מלמד שמדובר על העולם שהוא טוב וארוך?

מבאר הרבי (ליקוטי שיחות יט/201 ואילך): הרמב"ם סובר שמדובר בשני מיני אריכות ימים. שילוח הקן מזכה בשכר רוחני בעולם הבא, בעוד שכיבוד הורים מזכה גם באריכות ימים כפשוטה בעולם הזה. שכן שילוח הקן היא בעיקרה מצווה רוחנית שבין אדם למקום, איננו מבינים מה אכפת לקב"ה שהיונה תישאר לחיות עם גוזליה ובאמת מוכא בספר הזוהר שגעגוע היונה לגוזליה נועד לעורר רחמי השכינה על ישראל. משא"כ מצוות כיבוד הורים היא גם מצווה חברתית פשוטה של הכרת הטוב, ולכן השכר עליה יינתן באריכות ימים כפשוטה בעולם הזה.

ד. חובת כיבוד הורים הייחודית בישראל היא גם מצד כבוד המקום, כנ"ל בארוכה. ואף היסוד הזה מיישב כמה קושיות. עשרת הדברות נכתבו על גבי שני לוחות אבן. על הלוח הימני נכתבו דברות שבין אדם למקום, כמו "אנכי, לא יהיה, לא תשא, וזכור את יום השבת", ועל הלוח השמאלי נכתבו חמש המצוות שבין אדם לחברו, כמו "לא תרצח, לא תגנוב ולא תנאף".

עולה התמיהה מדוע כיבוד הורים נמצא על הלוח הימני, בהיותו מצווה לכבד בני אדם? הרמב"ם עונה רעיון מרהיב: כיבוד הורים הוא המדרגה הראשונה בסולם של כיבוד האלוקים. מי שמכבד את הוריו ומבטא הערכה כלפי חייו, יבוא בקל וחומר לכבד את ה' - יוצר החיים. אבל מי שמזלזל בהוריו ח"ו, מבטא בתת מודע חוסר ההערכה כלפי עצם הקיום וקצרה הדרך לזלזול בכבוד שמים ח"ו.

ה. ידוע הסיפור עם דמא בן נתינה, שסירב להעיר את אביו משנתו כדי למכור אבן עבור החושן. לשנה הבאה התברך ונולדה פרה אדומה בחצרו. מדוע התברך בפרה אדומה ולא בזכייה בלוטו? יש הסבר חריף בשם החידושי הרי"ם או השפת אמת מגור:

כיבוד ההורים של דמא עורר קטרוג על ישראל: אדם גוי שלא קיבל תורה ומכבד הוריו בצורה כזו. לכן שלח הקב"ה פרה אדומה בחצרו - שהיא חוק שלמעלה משכל והיגיון. ללמד זכות על ישראל, שכיבוד ההורים שלהם הוא למעלה מטעם ודעת של הכרת הטוב,

אלא כחוק פלאי של כבוד השם (וגם כשכיבוד ההורים אינו ממש
מתיישב עם כללי הכרת הטוב...).

ניזהר ונדקדק במצוות כיבוד אב ונזכה ל"מנחם אב" בקרוב ממש,
בגאולת ישראל בעגלא ובזמן קריב.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il